

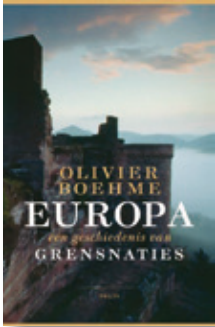
DE IDENTITEIT VAN 'GRENSNATIES'

LUC BOEVA

Olivier Boehme, *Europa. Een geschiedenis van grensnaties*

Antwerpen, Polis, 2016, 471 pp, ill., ISBN 9789463100793

Nationale identiteitsvorming bij staten en volkeren is een continu proces dat evolueert in relatie tot de (geo)politieke situatie. De intelligentsia speelt daarbij een belangrijke rol, is het dat zij het nationale zelfbeeld (mee)bepaalt of onderbouwt (of beide) – met name historici, want de geschiede-

nis is daarvoor een dankbaar instrument. Olivier Boehme, historicus en adviseur bij FWO-Vlaanderen, onderzoekt die identiteitsqueeste bij Europese landen die op de 'naden' van het continent liggen, een categorie die hij 'grensnaties' noemt: België (incl. de Vlaamse casus), Nederland,

Luxemburg en Zwitserland, Duitsland en Oostenrijk. Een grensnatie is een kruispunt en geen territorium met een grens maar een grens zonder meer – het concept sluit overigens aan bij de recente, radikale, grenstheorie van de Amerikaanse filosoof Thomas Nail, die de grens als onder meer 'tussenin' definieert, d.w.z. niet deel uitmakend van de twee (id)entiteiten die het scheidt.¹ Grenzen zijn tegelijkertijd een constituerend element van de nationale identiteit.²

Boehme wil aan de hand van de geschiedenis van de legitimering van die landen door hun positie als grensnatie, als kern van hun identiteit, van onderaf doordringen tot een deel van het wezen van Europa. Met op de achtergrond de territoriale geschiedenis van de voornoemde landen vanaf de middeleeuwen, brengt de auteur een kritische bloemlezing van de belangrijkste publicaties vanaf

1 Nail gaat daarna nog veel verder in dit "kritisch limologisch" werk waarin hij de maatschappelijke entiteiten (staten c.s.) als resultaat ziet van grensvormingsprocessen, m.a.w. de maatschappij wordt gevormd door de immer bewegende grens en niet omgekeerd. Het aanzienlijke aantal open deuren qua historisch onderzoek dat in zijn theorie wordt ingetrapt, is verklaarbaar door het eenzijdige bibliografisch apparaat dat de filosoof gebruikt (ondanks de gebruikelijke lippendienst aan interdisciplinariteit): Th. Nail, *Theory of the Border*, Oxford, 2016.

2 Cf. L. Boeva, *Grenzen. Een historische gids*, Antwerpen, 2017, pp. 20-21 en 82-85.

de 19de eeuw die het zelfbeeld construeren in het kader van de nationale identiteitsvorming.

Typisch was daarbij het gebruik, in vaak wisselende positioneringen over de jaren heen (naargelang van de evoluerende externe en interne omstandigheden), van geestelijke waarden (cf. de Zwitserse 'geestelijke landsverdediging', het Nederlandse gidslandpatriottisme), de rol van middelaarschap (bijvoorbeeld België als kruispunt tussen Germaanse en Romaanse culturen – na de Eerste Wereldoorlog steeds meer verlaten, maar door de Vlaamse beweging opgepikt bij het streven naar federalisme; een tweede voorbeeld is de Duitse *Mittlerstelle*, dat tijdens het interbellum echter een agressief vehikel werd voor een Heel-Duits Europa) of zichzelf als synthese van de grote naburige cultuurgebieden presenteren of ook als permanente overgang zonder eenduidigheid (met middelmatigheid en terughoudendheid, ja laksheid als nationale deugden, cf. de Oostenrijks-Hongaarse dubbelmonarchie). Vaak wordt daarbij het eigene als universeel gepresenteerd, het nationale verbonden met kosmopolitisme of zelfs universele kwaliteiten toegedacht. De grenslanden zijn immers (meer dan de grote centra) gelegen langs de grote verkeers- en communicatiestromen, maar juist wegens die positie op de Europese naden, ook brandpunt en dus kwetsbaar: waar de fysieke kracht te zwak is, grijpt men naar het wapen van de morele superioriteit.

Het boek, dat de uitzonderlijke belezenheid van de auteur weerspiegelt, biedt een chronologisch en geografisch weids panorama, waarbij een kaleidoscoop aan evoluties en denkbeelden de revue passeert (die onmogelijk in een recensie te vatten zijn). De auteur gaat bovendien soms zeer grondig in op de voorgestelde zelfbeelden, bv. bij de over de jaren wisselende en ook al eens tegengestelde ideeën van Thomas

Mann inzake de Duitse identiteit; ook het economische plaatje wordt nooit vergeten. Binnen het geschetste geopolitiek kader geeft Boehme en passant ook een plaats aan en duidt (en beoordeelt soms) daarmee uiteenlopende fenomenen zoals pakweg de *Grenslandforschung*, de koningskwestie, de *Historikerstreit*, de belgitude in de trant van Geert Van Istendael. Dat is ook het geval voor de transformatie door het nationalisme van de taalkaart van Europa vanaf de 19de eeuw en a fortiori na de Eerste Wereldoorlog, van een lappendeken aan taalgebieden in staten waar taal vooral een functioneel middel was om bestuurlijke eenheid en efficiëntie te bekomen, naar de taal als (een) wezenskenmerk van het volk, waardoor meertalige staten stilaan een anachronisme en eentalige staten (en met één schrift) de norm werden voor de nationale staat.³

Het is uiteraard nuttig en boeiend om, binnen een casus én over de grenzen ervan heen, de verschillen en overeenkomsten in denkbeelden rond identiteit (chronologisch en onderling) te beschouwen. Boehme maakt daarbij geen gebruik van de wetenschappelijke theorievorming rond nationale identiteit – het is dan ook eerder een, met veel kennis en inzicht geschreven, persoonlijk ‘essay’ (met als tentatieve uitsmijter dat Europa, vanuit de non-identiteit, zelf misschien wel een grens is). Wel wordt door de beperkt gehouden structurering het gebruik van dit lijvige boek niet vergemakkelijkt; ook moet er heel nu en dan opgepast worden

3 Mooi geïllustreerd door elf taalkaarten van Tomasz Kamusella, als voorproefje van een nog af te werken historische taal-atlas, in bijlage bij: T. Kamusella, M. Nomachi & C. Gibson (eds.), *Central Europe through the lens of language and politics: on the sample maps from the Atlas of Language Politics in Modern Central Europe*, Sapporo, 2017; zie in dit verzamelwerk in het bijzonder de bijdrage van E. Brunet-Jailly, *Languages, nations and states, borders and borderlands: a critical assessment* (pp. 9-26).

voor de gebruikte terminologie (zoals ‘nationale grenzen’ in 1122 – p. 43). Het is echter gesneden brood als bron van informatie, als duidend kader voor het begrip van de huidige situatie én als aanzet tot (internationaal-comparatief) onderzoek.